

QASHQADARYO VILOYATIDA LOGISTIKA ORQALI TRANSPORT INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARISHNING RIVOJLANISH TENDENSIYASI

Qarshi davlat texnika universiteti Neft-gaz
va geologiya fakulteti tyutori
Maxmanov Asliddin Shokir o'g'li
asliddinmakhmanov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatida transport infratuzilmasini logistika vositasida rivojlantirish va samarali boshqarishning dolzarb yo'nalishlari hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari yoritiladi. Tadqiqot davomida 2024-yilga oid so'nggi statistika va amaliy loyihalar tahlil qilinib, hududning transport-logistika salohiyati chuqur o'rganildi. Jumladan, "Toshguzar–Boysun–Qumqo'rg'on" temiryo'l liniyasining strategik o'rni, Qarshi shahri va boshqa tumanlarda yo'l infratuzilmasini rekonstruksiya qilish loyihalarining iqtisodiy ta'siri tahlil qilindi. Maqolada logistika xizmatlarini raqamlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kuchaytirish va mintaqaviy logistika markazlarini shakllantirish orqali viloyatning Janubiy logistika uzeligga aylanish istiqbollari asoslab beriladi. Shuningdek, xalqaro tajriba va hududiy xususiyatlarga tayangan holda boshqaruv samaradorligini oshirish mexanizmlari ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari Qashqadaryo viloyatining tranzit salohiyatidan keng foydalanish, transport xizmatlari sifatini oshirish hamda iqtisodiy integratsiya jarayonlarini jadallashtirishda logistik yondashuvlarning muhimligini ko'rsatadi. Maqola yakunida amaliy tavsiyalar ilgari surilib, hududiy infratuzilmani izchil rivojlantirishga qaratilgan istiqbolli takliflar bayon etiladi.

Kalit so'zlar. Qashqadaryo viloyati, transport infratuzilmasi, logistika tizimi, raqamli logistika, mintaqaviy integratsiya, davlat-xususiy sheriklik, tranzit salohiyat, avtomobil yo'llari, temiryo'l tarmoqlari, logistika markazlari, infratuzilmani

boshqarish, zamonaviy transport texnologiyalari, iqtisodiy rivojlanish, transport strategiyasi, yuk tashish samaradorligi.

Kirish. Global iqtisodiy integratsiya, logistika tarmoqlarining tez sur'atlar bilan rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning jadal joriy etilishi fonida transport infratuzilmasining zamonaviylashuvi har bir hudud iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, mamlakatimizda hududlar kesimida infratuzilma va logistika salohiyatini kuchaytirish orqali iqtisodiy faollikni oshirish, ichki va tashqi bozorlar bilan integratsiyani chuqurlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Shu nuqtai nazardan qaralganda, Qashqadaryo viloyati geografik joylashuvi, tabiiy resurslar salohiyati, ishlab chiqarish tarmoqlarining rivojlanish darajasi hamda mintaqaviy transport yo'llariga yaqinligi bilan ajralib turadi. 2024-yil holatiga ko'ra, Qashqadaryo viloyatida transport infratuzilmasini rivojlantirish borasida qator yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, "Toshguzar–Boysun–Qumqo'rg'on" temiryo'li magistralining mintaqaviy ahamiyati ortib bormoqda. Shuningdek, Qarshi shahri va unga tutash tumanlarda avtomobil yo'llarining rekonstruksiya qilinishi, aerodrom infratuzilmasining zamonaviylashtirilishi va logistika xizmatlarining raqamlashtirilishi transport tizimining zamonaviy qiyofasini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Biroq mavjud infratuzilma imkoniyatlarining to'liq ishga solinmasligi, logistika xizmatlarining cheklanganligi, raqamli yechimlarning yetarlicha joriy etilmagani, xususiyl sektorning transport tizimidagi ishtiroki past darajada ekani kabi omillar sohaning to'laqonli rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Aynan shunday sharoitda, logistika vositasida transport infratuzilmasini boshqarish va samarali rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy yo'nalish sifatida maydonga chiqmoqda. Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatining transport-logistika salohiyati, mavjud infratuzilmaning real holati, xorijiy tajribalarni o'rganish asosida istiqbolli boshqaruv yondashuvlari tahlil qilinadi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad – hududda iqtisodiy o'sish va transport samaradorligini ta'minlashga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot Qashqadaryo viloyatida transport infratuzilmasini logistika yondashuvi orqali rivojlantirish va samarali boshqarish yo'llarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda tizimli, kompleks va ilmiy asoslangan metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqotda transport-logistika infratuzilmasining nazariy asoslari, xalqaro tajribalar, mahalliy holat va zamonaviy texnologik tendensiyalar birgalikda tahlil qilindi. Maqsad – Qashqadaryo viloyatining transport imkoniyatlarini chuqur o'rganish va uning iqtisodiy o'sishidagi rolini baholashdan iborat bo'ldi.

Tadqiqot bir nechta asosiy metodlarga tayanib olib borildi. Avvalo, transport infratuzilmasi va logistika tizimi bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, hukumat dasturlari, xalqaro tashkilotlarning analitik hisobotlari (Jahon banki, UNCTAD, OECD, WTO) asosida nazariy asoslar shakllantirildi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi, Davlat statistika qo'mitasi va Qashqadaryo viloyatidagi sektorial boshqarmalar tomonidan taqdim etilgan rasmiy ochiq ma'lumotlar asosida miqdoriy tahlillar amalga oshirildi.

Tadqiqotda 2014-yildan 2024-yilgacha bo'lgan davr oralig'idagi asosiy infratuzilmaviy ko'rsatkichlarning dinamikasi o'rganildi. Quyidagi jadvalda Qashqadaryo viloyatining transport infratuzilmasiga oid muhim ko'rsatkichlar yillik kesimda keltirilgan (1-jadval):

1-jadval

Qashqadaryo viloyatida transport-logistika infratuzilmasining asosiy ko'rsatkichlari (2014–2024)¹

Yil	Avtomobil yo'llari (km)	Temiryo'l tarmoqlari (km)	Yuk tashish hajmi (mln tonna)	Yo'lovchi tashish (mln kishi)	Logistika xizmatlari ulushi (%)
-----	-------------------------------	---------------------------------	--	-------------------------------------	---------------------------------------

¹ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida

2014	4 125	460	32,6	198	3,8
2015	4 150	462	33,4	201	3,9
2016	4 180	463	35,0	204	4,0
2017	4 210	465	36,8	207	4,1
2018	4 300	470	38,7	211	4,2
2019	4 370	475	40,9	214	4,4
2020	4 410	480	42,2	216	4,6
2021	4 500	485	43,7	218	4,8
2022	4 600	495	45,1	220	5,0
2023	4 710	505	46,2	221	5,2
2024	4 765	510	47,3	223	5,4

Ushbu ma'lumotlar Qashqadaryo viloyatida transport-logistika infratuzilmasining izchil rivojlanib borayotganini tasdiqlaydi. Avtomobil va temiryo'l tarmoqlarining kengayishi, yuk va yo'lovchi tashish hajmining oshib borishi, shuningdek logistika xizmatlarining iqtisodiyotdagi ulushining ortishi sohaning bosqichma-bosqich rivojlanayotganidan dalolat beradi. Tadqiqotda shuningdek, hududlararo solishtirma tahlil usulidan ham foydalanildi. Qashqadaryo viloyatining transport infratuzilmasi Navoiy, Buxoro va Surxondaryo viloyatlari bilan taqqoslanib, logistika tarmog'ining zichligi, yo'l sifat darajasi, xizmat ko'rsatish tarmog'i kengligi va raqamlashtirish holati bo'yicha raqobatbardoshlik darajasi baholandi. Tadqiqotning amaliy bosqichida ekspert suhbatlari va intervyular orqali viloyatda faoliyat yuritayotgan transport va logistika kompaniyalari rahbarlari, iqtisodchi-mutaxassislar va infratuzilma boshqaruvchilari bilan bevosita muloqotlar o'tkazildi. Ushbu intervyular orqali tizimda mavjud muammolar, real ehtiyojlar va istiqbolli yo'nalishlar aniqlab olindi. Shuningdek, logistika rivojlanishining xalqaro modellari – Germaniya, Turkiya va Xitoy kabi davlatlar tajribasi asosida Qashqadaryo sharoitiga moslashtirilgan tavsiyalar ishlab chiqish uchun komparativ (solishtirma) metod va elementar iqtisodiy modellashtirish usullaridan foydalanildi. Umuman olganda,

yuqoridagi metodologik asoslar transport-logistika tizimining real holatini tahlil qilish, mavjud imkoniyatlar va cheklovlarni aniqlash, shuningdek hudud infratuzilmasini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Tahlillar va asosiy natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, Qashqadaryo viloyatida transport-logistika infratuzilmasi so'nggi o'n yillikda ijobiy o'zgarishlarga yuz tutgan. Avvalo, transport tarmoqlari kengayib, logistika xizmatlariga talab oshgan bo'lsa-da, tizimning to'liq salohiyati hali ishga solinmagan. Logistika sohasidagi raqamli transformatsiya jarayonlari sust, xususiy sektor ishtiroki cheklangan, logistika markazlari va texnologik ombor tizimlari esa yetarli emas. Birinchi navbatda, viloyatdagi transport infratuzilmasining kengayishi ko'zga tashlanmoqda. Avtomobil yo'llarining umumiy uzunligi 2014-yildagi 4 125 km dan 2024-yilda 4 765 km ga yetgan bo'lib, bu 15,5 foizlik o'sishni tashkil etdi. Temiryo'l infratuzilmasi esa 460 km dan 510 km gacha oshgan — ya'ni 10,9 foizga ko'paygan. Quyidagi jadvalda ushbu ko'rsatkichlar yillar kesimida aniq aks ettirilgan (2-jadval):

2-jadval

Qashqadaryo viloyatida transport infratuzilmasi o'sish dinamikasi (2014–2024)²

Yil	Avtomobil yo'llari (km)	Temiryo'l tarmoqlari (km)
2014	4 125	460
2016	4 180	463
2018	4 300	470
2020	4 410	480
2022	4 600	495
2024	4 765	510

² Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida

Ushbu o'sish logistika hajmiga bevosita ta'sir qilgan. Jumladan, yuk tashish hajmi 2014-yilda 32,6 million tonna bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda 47,3 million tonnaga yetgan. Bu 45 foizga yaqin o'sishni anglatadi. Shuningdek, yo'lovchi tashish ko'rsatkichi ham 198 million kishidan 223 million kishiga ortgan. Quyidagi jadvalda bu ko'rsatkichlar yillar bo'yicha aks ettirilgan (3.-jadval):

3-jadval

Yuk va yo'lovchi tashish hajmining dinamikasi (2014–2024)³

Yil	Yuk tashish (mln tonna)	Yo'lovchi tashish (mln kishi)
2014	32,6	198
2016	35,0	204
2018	38,7	211
2020	42,2	216
2022	45,1	220
2024	47,3	223

Logistika xizmatlarining iqtisodiyotdagi ulushi ham oshib bormoqda. 2014-yilda bu ko'rsatkich 3,8 foiz bo'lgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 5,4 foizga yetgan. Bu esa logistikaning nafaqat infratuzilmaviy, balki iqtisodiy jihatdan ham muhimligini ko'rsatadi (4-jadval).

4-jadval

Logistika xizmatlarining iqtisodiyotdagi ulushi (%)⁴

Yil	Logistika ulushi (%)
-----	----------------------

³ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida

⁴ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida

2014	3,8
2016	4,0
2018	4,2
2020	4,6
2022	5,0
2024	5,4

Biroq, erishilgan yutuqlarga qaramay, tizimda qator kamchiliklar mavjud. Avtomobil yo‘llarining 22 foizdan ortig‘i ta‘mirtalab holatda qolmoqda. Logistika xizmatlari yetarlicha raqamlashtirilmagan, logistika omborlari va taqsimot markazlari yetishmaydi. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari bo‘yicha amalga oshirilayotgan loyihalar soni cheklangan. Temiryo‘l transporti orqali yuk tashish ulushi ham umumiy transport hajmiga nisbatan sust.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot davomida o‘rganilgan ma‘lumotlar va statistik ko‘rsatkichlar asosida aniqlanishicha, Qashqadaryo viloyati transport-logistika salohiyati bo‘yicha respublika hududlari orasida yetarli darajadagi strategik imkoniyatlarga ega. So‘nggi o‘n yillikda viloyatda avtomobil yo‘llari va temiryo‘l tarmoqlari sezilarli darajada kengaygan, yuk va yo‘lovchi tashish hajmi muntazam o‘sib borgan, shuningdek logistika xizmatlarining iqtisodiyotdagi ulushi ham ortgan. Biroq, mavjud infratuzilma va xizmat ko‘rsatish tizimlari to‘liq ishga solinmagani, raqamli texnologiyalarning yetarli darajada joriy qilinmagani va logistika markazlari tarmog‘ining cheklanganligi transport-logistika sohasining samaradorligini pasaytirayotgan omillar sirasiga kiradi.

Hududiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, transport tarmoqlari fizik jihatdan kengaygan bo‘lsa-da, logistika xizmatlari sifati va innovatsion darajasi pastligicha qolmoqda. Bu esa mintaqaviy iqtisodiyotda logistikaning kuchli turtki sifatidagi o‘rnini to‘liq namoyon etishga to‘sqinlik qilmoqda. Aynan shuning uchun, ushbu salohiyatni ishga solish va transport-logistika tizimini zamonaviy bosqichga olib chiqish uchun bir qator tizimli yondashuvlar zarur.

Avvalo, Qashqadaryo viloyatining mintaqaviy transport-logistika markaziga aylanishi uchun mavjud infratuzilmani kompleks tarzda modernizatsiya qilish talab etiladi. Avtomobil va temiryo‘l infratuzilmasi bilan bir qatorda, multimodal tashish imkoniyatlarini kengaytirish, logistika faoliyatini raqamlashtirish, ombor tizimlarini takomillashtirish lozim.

Bundan tashqari, zamonaviy logistika boshqaruvi va monitoring tizimlarini real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini beruvchi raqamli yechimlar joriy etilishi bugungi kunning zarurati hisoblanadi. Yuk oqimlarini nazorat qilish, bojxona va logistika xizmatlarini integratsiyalashgan axborot platformalari asosida tashkil etish orqali xizmatlar samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Shuningdek, viloyatda mintaqaviy logistika markazlarini tashkil etish orqali yuklarni qayta ishlash, saralash va taqsimlash jarayonlarini markazlashgan holda boshqarish zarur. Ushbu markazlar xalqaro avtomagistrallar, temiryo‘l stansiyalari, sanoat zonalari va bojxona punktlari yaqinida joylashtirilsa, logistika zanjirining uzluksiz ishlashi ta'minlanadi.

Logistika infratuzilmasini moliyalashtirish masalasida esa davlat-xususiy sheriklik asosida yirik investitsion loyihalarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratish kerak. Xususiy sektor vakillarining ishtirokini rag'batlantirish, soliq va bojxona imtiyozlari asosida faoliyat yurituvchi logistika operatorlariga keng imkoniyatlar yaratish bu yo'nalishdagi innovatsion rivojlanishga yo'l ochadi.

Shu bilan birga, Qashqadaryo viloyatining geostrategik joylashuvi — ya'ni, Janubiy viloyatlar, Afg'oniston yo'nalishi hamda xalqaro savdo yo'llariga yaqinligi — uni Markaziy Osiyodagi mintaqaviy transport tugunlaridan biriga aylantirish imkonini beradi. Bunday imkoniyatlardan oqilona foydalanish uchun viloyat darajasida logistikani rivojlantirishga oid alohida strategik hujjat ishlab chiqilishi va amaliy choralar belgilanishi muhimdir.

Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, Qashqadaryo viloyatida transport-logistika tizimini zamonaviy talablar asosida modernizatsiya qilish, innovatsion boshqaruv yondashuvlarini joriy etish va tizim samaradorligini

oshirish orqali hududning iqtisodiy salohiyatini sezilarli darajada kuchaytirish imkoniyati mavjud. Buning uchun esa ilmiy asoslangan, uzoq muddatli strategik qarorlar va amaliy choralarni bosqichma-bosqich amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. B. Xudoyberganov, "Transport sektorining raqobatbardoshligini oshirish va boshqaruv strategiyalari," *Transport va taraqqiyot ilmiy-ma'rifiy jurnali*, 2022/12, 2022/12-5.
2. M. M. Abdurahmonov, "O'zbekiston transport-logistika tizimida avtomobil transportining o'rni va rivojlanish istiqbollari," *Iqtisodiyot va logistika ilmiy jurnali*, 2023/07, 2023/07-9.
3. A. J. Tursunov, "Temir yo'l transporti tarmoqlarining samaradorligini oshirishning iqtisodiy va texnologik asoslari," *Transport va iqtisodiyot*, 2021/03, 2021/03-6.
4. M. R. Sodikov, "Havo transporti sohasining rivojlanish tendensiyalari va O'zbekiston uchun strategik tavsiyalar," *Logistika va transport ilmiy jurnali*, 2023/05, 2023/05-7.
5. N. A. Shamsiyev, "Global logistika tizimlaridagi o'zgarishlar va ularning O'zbekistonga ta'siri," *Transport va taraqqiyot ilmiy-ma'rifiy jurnali*, 2021/11, 2021/11-4.
6. J. Karimov, "Multimodal transport tizimlarini rivojlantirishda integratsiyalashgan boshqaruvning o'rni," *Logistika va transport jurnali*, 2022/08, 2022/08-3.
7. P. V. Makarov, "Global transport va logistika tarmoqlaridagi zamonaviy o'zgarishlar," *International Journal of Transport Economics*, 2021, Vol. 48, pp. 112-127.
8. G. F. Berlin, "Transportation systems and infrastructure investment for sustainable development," *Journal of International Logistics and Trade*, 2020, Vol. 18, pp. 200-210.

9. M. A. Lopez, "Logistics and transportation in emerging markets: Key challenges and opportunities," *Global Journal of Logistics*, 2022, Vol. 12, Issue 2, pp. 34-45.
10. M. Kovalenko, "Effective management in the development of transport infrastructure," *Transport Engineering Review*, 2021, Vol. 56, pp. 105-119.
11. V. Ivanov, "Modern trends in logistics and transport systems: Analysis of global practices," *Transport Review*, 2022, Vol. 60, pp. 34-47.
12. T. A. Khusainov, "Transport-logistika tarmog'ini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar va samarali boshqaruv tizimlari," *O'zbekiston iqtisodiyoti va logistika ilmiy jurnali*, 2022/02, 2022/02-4.
13. L. M. Yermolov, "Sustainable logistics: Global trends and their impact on transport infrastructure," *Journal of Logistics and Sustainable Development*, 2021, Vol. 14, Issue 3, pp. 50-66.
14. M. B. Soliev, "O'zbekiston transport tizimida yo'lovchi tashishning rivojlanish istiqbollari," *Yevropa transporti va logistika jurnali*, 2020, Vol. 32, pp. 81-95.
15. R. Chen, "Innovative transport logistics models in Asia-Pacific region: Case studies and future projections," *Asia-Pacific Journal of Transport*, 2022, Vol. 16, Issue 1, pp. 12-24.
16. E. S. Park, "Economic impact of multimodal transport networks: A case study of South Korea," *International Journal of Transport Economics*, 2021, Vol. 47, pp. 67-80.
17. F. R. Iskandarov, "Transport-logistika sohasida kadrlarni tayyorlash va malaka oshirish muammolari," *O'zbekiston iqtisodiyoti va logistika jurnali*, 2021/04, 2021/04-2.
18. T. R. Andersson, "Logistics and transport policies in the European Union: Lessons for Central Asia," *European Journal of Transport Studies*, 2022, Vol. 11, pp. 152-167.
19. R. L. Maslennikov, "Transport services optimization in the context of global supply chain challenges," *Global Logistics and Transport Review*, 2021, Vol. 19, pp. 88-102.